Луиза Ревякина

НЕФОРМАЛНАТА ОПОЗИЦИЯ И ИЗБОРИТЕ В РУСИЯ

През декември 2011 г., след двайсетгодишно прекъсване, в Русия неочаквано се активизира политическият живот. Заговори се дори за политическа криза. Повод за връщане на широките маси към политиката дават проведените на 4 декември 2011 г. избори за Държавна дума и несъгласието на опозицията (формална и неформална) с огласените резултати от изборите, отправила към властите обвинения за тяхното фалшифициране. Причина за масовите протести става решението на двамата първи руски политици, обявено на XII конгрес на партията „Единна Русия" (24 септември 2011 г.), да разменят местата си в управлението на страната. Усещането за унижение и обида у хората идва като резултат както от начина, по който това е заявено, така и от факта, че държавата не проявява нужното уважение към тяхното мнение относно управлението на страната. Уличните протести продължават три месеца – от деня на парламентарните избори, 4 декември 2011, до 4 март 2012 г., когато се провеждат президентските избори. Проведени са стотици политически митинги, предимно в големите градове (Москва, Санкт-Петербург, Калининград, Самара, Екатеринбург, Челябинск, Кемерово, Омск, Хабаровск, Владивосток и др.). Участниците в тях са предимно хора от средната класа. Укрепнала през последните десет години, тя настоява властта да се вслушва в нейното мнение и да зачита нейните интереси.

Недоволството се оглавява не от формалната (т. нар. системна) опозиция, а от неформалната („несистемна"), тоест от извънпарламентарните леворадикални сили, на които в повечето случаи Министерството на правосъдието отказва по една или друга причина регистрация. До декември 2011 г. те не са особено популярни. Наброяват не повече от 1000 души в цялата страна, а тяхната дейност се изразява предимно в организиране на протестни демонстрации („маршове") и различни политически пикети (окачване на лозунги, насочени срещу властта), в агитация и разпространяване на своите идеи и мнения в интернет пространството, в изнасяне на данни за корупция, участие в радио и телевизионни предавания (радиостанция „Ехо", телевизионните канали „RTVi", „Дождь") и др.

Ръководствата на неформалните организации посрещат резултатите от изборите за Държавна дума с остра критика и с призиви да бъдат бойкотирани обявените за 4 март президентски избори, призовават към борба за честни избори. Активни и мобилни, още вечерта след приключването на изборите за Държавна дума, те организират в Москва и в Санкт-Петербург

протестни улични акции. Много от участниците са арестувани и откарани в полицията, което допълнително изостря ситуацията. Когато уличните протести на левите се разраства, хора с либерални убеждения, много от които са представители на интелигенцията, се присъединяват към акциите на неформалите и дори заемат ръководни позиции в движението.

В протестите участват близо 30 неформални организации. Най-известните от тях са "Ляв фронт", „Солидарност", „Лига на избирателите", „Партия на народната свобода" (ПАРНАС), „Гражданско движение", национал-либерална партия „Другата Русия" на Е. Лимонов, младежко обществено-политическо движение „Отбрана", „Лига за отбрана на Москва" (с лидер Даниил Константинов), „Руски общонароден съюз" на Сергей Бабурин, обществено движение „Смяна", партия „Родина: здрав смисъл", лява политическа партия „Руски обединен трудов фронт" (РОТ Фронт) с лидер Сергей Удалцов, дружество Единен правозащитен център „Гражданско действие", „Руско обществено движение" (РОД), организации „Белите лентички", „Сините кофички" („Сините ведерки"– за борба със специалната сигнализация (т.нар. „мигалки") на колите) и др. В протестното движение активно се включват и регистрираните от Министерството на правосъдието „Обединен граждански фронт" на Гари Каспаров [1] и извънпарламентарната партия „Яблоко", особено след като на лидера на партията и кандидат за президент Григорий Явлински е отказано участие в президентската надпревара. Те заявяват, че целят обединяване на цялата извънпарламентарна опозиция независимо от политическите й убеждения, за да се *„демонтира характерът на управляващия режим"* и да се проведат свободни демократични избори.

„Левият фронт", начело със Сергей Удалцов, е ляворадикална организация, обединяваща привържениците на социалистическото развитие на Русия и на другите страни от бившия СССР. Създава се в резултат от поредица разцепления и конфликти в КПРФ. Започва да се формира през 2005 г., а официалното му създаване е обявено на проведения на 18 октомври 2008 г. първи конгрес на организацията. Основните му задачи са: обединяване на всички, които са за социализъм, демокрация и интернационализъм; координация на действията на левите опозиционни сили в страната. „Левият фронт" обединява няколко леви организации, групи, наброяващи по 15–20, някои по 3–4 човека. Сред неговите съюзници са „Авангардът на червената младеж", „Руският комунистически младежки съюз", „Руската комунистическа работническа партия", „Комунистическата партия на Руската федерация", „Руското социалистическо движение", „Автономното действие". Идеологията на тези организации е различна: социализъм, комунизъм, марксизъм-ленинизъм, сталинизъм, троцкизъм, чеговаризъм, маоизъм, антиимпериализъм, антикапитализъм, антифашизъм

и др. „Левият фронт" е известен с организирането на пикети, насочени срещу властите. Всяка година организира летни младежки лагери, школи за политическите активисти, кръжоци за изучаване на социалистическата теория и др. Оказва и помощ на различни социални движения, на профсъюзи, на трудови колективи.

Обединеното демократично движение „Солидарност" съществува от 2009 г. Сред неговите членове са такива известни лица като съветския дисидент и писател Владимир Буковски, политиците Борис Немцов и Гари Каспаров. „Солидарност" е коалиция, обединяваща опозиционно настроени демократи (леви, дясноцентристки, либерални). В нея участват отделни представители на „Обединен граждански фронт", на „Съюза на десните сили", на „Руския народно-демократически съюз", на „Отбрана" и др. Цел на движението е да обедини гражданите, споделящи ценностите на демокрацията, отстояващи правата на човека, водещи борба за превръщането на Русия в правова държава, както и всички хора, настроени критично към действащата власт. Сред основните й искания са организирането на предсрочни честни парламентарни и президентски избори, възстановяването на преките избори за губернатори, освобождаването на М. Ходорковски, премахването на цензурата, решаването на икономически проблеми (спиране на инфлацията, създаване на нови работни места и др.). На 14 декември 2011 г. Федералното бюро на „Солидарност" приема постановление, в което като основна задача на организацията в дадения момент се поставя мирният демонтаж на „путинската система на властта" в рамките на законодателството на РФ. В постановлението се настоява за: незабавно освобождаване на всички политически затворници; анулиране на резултатите от изборите за Държавна дума; разследване на фактите за фалшифициране на изборите; оставка на председателя на Централната избирателна комисия (ЦИК) Владимир Чуров и наказване на всички виновни за фалшифицирането; регистрация на опозиционните партии, приемане на демократично законодателство за партиите и на нов избирателен закон; провеждане на нови открити и честни избори.

Партията на народната свобода „За Русия без произвол и корупция" (ПАРНАС) е коалиция на руски несистемни политически организации, споделящи либерална идеология. Тя обединява четири организации: „Руският народнодемократичен съюз" на Михаил Касянов, „Републиканската партия на Русия" на Владимир Рижков, движението „Солидарност" с представител Борис Немцов, движението „Демократически избор" на Владимир Милов. Учредена е на проведения през декември 2010 г. конгрес на партиите от обединената опозиция с цел участие в предстоящите парламентарни и президентски избори. Набелязаните на конгреса задачи са: издигане на единен кандидат за президент; смяна на властта в страната по демократичен път; реформа на политическата система; истинско народовластие, което включва премахване на цензурата и връщане към изборност на всички нива на властта; борба с криминалните престъпления; постигане на европейски стандарт на живот в страната. Но МП отказа да регистрира партията, тъй като не е събрала необходимия брой членове (32 000 вместо необходимите по съществуващия закон 50 000).

Лигата на избирателите е създадена на 18 януари 2012 г. в отговор на необходимостта от създаване на ръководно тяло от енергични хора, които в хода на избирателната кампания да застанат начело на засилващите се протестни действия. Учредителите на Лигата са 16 известни обществени дейци, журналисти и блогъри: телевизионните водещи Татяна Лазарева и Леонид Парфьонов, блогърите Рустем Адагамов и Иля Варламов, писателите Борис Акунин (Григорий Чхартишвили), Дмитрий Быков и Людмила Улицкая, продуцентът и режисьор Георгий Василев, музикантът Юрий Шевчук, журналистката Олга Романова и журналистът и организатор на дружеството „Сините кофички" Сергей Пархоменко, координаторът на същото дружество Пьотр Шкуматов, лекарката Елизавета Глинка, политологът Дмитрий Орешкин, представителката на движението „Бялата лента" Елена Тихонова, представителят на „Солидарност" Дмитрий Иванов. Целта на организацията е да осигури провеждането на максимално честни и прозрачни избори за президент, а след това и установяването на контрол върху целия избирателен процес в Русия. Основната посока в работата на Лигата е да координира на самостоятелните групи, които желаят да наблюдават предстоящите избори, както и да настоява за персонална отговорност на членовете на избирателните комисии за допуснатите нарушения. Лигата е сключила договор за сътрудничество с трима от кандидатите за държавен глава – Михаил Прохоров, Генадий Зюганов и Сергей Миронов. Тя сътрудничи с проекта на Алексей Навални „Гражданин наблюдател", а нейните учредители заявяват, че нямат намерение да се занимават с политическа дейност. След създаването на Лигата Владимир Путин изразява готовност да се срещне с нейните учредители, но те не отговарят на поканата.

На 18 януари в Москва се учредява още една организация, целяща обединяване на опозиционните сили – „Гражданско движение". Нейни създатели са представители на различни организации – Иля Пономарьов („Справедлива Русия"), Андрей Кльчков (комунист), съпредседателят на „ПАРНАС" Борис Немцов, лидерът на движението „В защита на Химкинската гора" Евгения Чирикова, националистът Андрей Белов (лидер на „Движението против нелегална емиграция") и др. Организаторите на движението си поставят задача да го превърнат в широко коалиционно движение в рамките на кампанията „За честни избори". За разлика от „Лигата на избирателите" те си поставят и политически задачи: съдействие

на исканията, поставени от митингите на опозицията, политическа реформа и подготовка на нови акции на опозицията.

Небезинтересен е и създаденият от поета Дмитрий Быков и от актьора Михаил Ефремов сатиричен проект „Поет и гражданин". Неговата програма е оповестена по телеканала „Дождь". Излъчени са 5 предавания, а последното шесто е забранено от Генералния директор на канала Наталия Синдеева с обяснението, че е превишен предельт на допустимата конструктивна критика. Дмитрий Быков, Михаил Ефремов, музикантът Юрий Шевчук са активни участници в митингите.

Не може да не се отбележи, че част от тези организации са бенефициенти на базираната във Вашингтон неправителствена организация Национална фондация за демокрация (National Endowment for Democracy – NED), която има подразделения из цяла Русия. Фондът се ръководи от Мадлин Олбрайт. Активна дейност в него развиват бившият командващ на НАТО Уесли Кларк и бившият министър на отбраната на САЩ Франк Карлучи. Официално NED е частна неправителствена организация, работеща за разширяване и укрепване на демократичните институции по целия свят. Но фактически работи под закрилата на ЦРУ и получава финансова подкрепа от Конгреса на САЩ. За развитие на „демокрацията и гражданското общество в Русия" от 2009 г. САЩ са изразходвали повече от 200 млн. долара. Преки връзки с NED поддържат членът на ръководството на „Солидарност" Владимир Кара-Мурза, който е водещ коментатор на базираната в САЩ рускоезична телевизия RTVi, съпредседателите на „Солидарност" Б. Немцов, Г. Каспаров. NED финансира „LiveJournal" на А. Навални.

Обединяващ лидер неформалната опозиция няма. Отсъствието му се обяснява с факта, че това движение не се нуждае от вожд. Сред най-активните и известни организатори и участници в митингите на опозицията са Алексей Навални, Сергей Удалцов, Евгения Чирикова, Иля Яшин, Владимир Рижков, Гари Каспаров, Борис Немцов, Григорий Явлински, Едуард Лимонов („Другата Русия"), Вадим Коровин (лидер на „РосАгит"), Борис Акунин, Татяна Лазарева, Юрий Саприкин (шеф-редактор на „Афиша-Рамблер"), Лилия Шибанова (изпълнителен директор на асоциация „Голос", блогърът Рустем Адагамов (участник в организационния комитет на митинги „За честни избори"), Сергей Бабурин [2] („Руски общонароден съюз"), Леонид Парфьонов и др.

Повечето от тези дейци са нови лица в опозиционното движение. Алексей Навални е 35-годишен адвокат и финансист (завършва юридическия факултет на Университета на дружбата на народите (1998), след това (2001) Финансовия университет при правителството на РФ – факултета за финанси и кредит, специалност „Ценни книжа и борсово дело"). През 2010 г. с препоръката на Г. Каспаров, журналистката и политоложка

Евгения Албац, на ректора на Висшата школа по икономиката Сергей Гурнев и професора от Йелския университет Олег Цивински е на шестмесечното обучение в Йейлския университет по програмата „Yale World Fellows". Навални е известен с борбата си против корупцията. През 2004 г. той основава и става един от ръководителите на „Комитета за защита на московчаните" – общоградско движение на противниците на корупцията и за борба срещу нарушаване правата на гражданите при строителството в Москва. През 2005 г. съвместно с Мария Гайдар (икономист, политолог, ръководител на проекти, организатор на митинги, пикети и др.), журналистката Наталия Морар и др. участва в организирането на Младежкото движение „ДА!" („Демократическа алтернатива"). През 2008 г. основава обществената организация „Съюз на миноритарните акционери", която се занимава със защита на правата на частните собственици. Според данни на издателската къща „Комерсант" той е миноритарен акционер на такива крупни руски държавни компании като „Сургутнефтегаз", „Транснефт", „Роснефт", „Газпром", ТНК-ВР, Външнотърговската банка. Неднократно (ноември 2009, март и ноември 2010, февруари 2011) Навални подава съдебни искове до ръководството на компаниите за получаване на подробна информация по въпроси, от които непосредствено зависят доходите на акционерите. За спечелените от него съдебни дела с „Транснефт", „Роснефт", „Кировлес" и др. той сам съобщава в пресата. Навални, който е специалист по ценни книжа, следи положението на фондовия пазар и състоянието на корпорациите. Работи активно и по въпроса за повишаване прозрачността на разходите на естествените монополи. Навални получава по-широка известност, след като създава и ръководи антикорупционния проект „РосПил" [3] (декември 2010) за борба със злоупотреби при държавни поръчки, т.е. с държавни пари. В края на май 2011 г. започва работа над интернет-проекта „РосЯма", чиято цел е да раздвижи дейността на правителството по подобряването на състоянието на пътищата в Русия [4]. На 24 януари 2012 г. Навални обявява, че започва осъществяването на проекта „РосИзбори" (създаването на система, при която се вербуват хора за наблюдатели на изборите, които след регистрация се разпределят по избирателни участъци, където са възможни фалшификации (според данните на изборите от 4 декември, особено в Москва).

До декември 2011 г. Навални е известен не толкова с участието си в акции на опозицията, колкото като човек от Интернет. Той е един от най-рейтинговите обществено-политически блогъри, чийто блог се нарича „Живой журнал" – „ЖЖ" („LifeJournal"). Руските СМИ през декември 2011 г. го нарекоха „политик на годината".

По политически убеждения Навални е национал-демократ. В началото на своята обществено-политическа дейност влиза в „Яблоко" (2000) и ско-

ро след това е избран във Федералния политически съвет на партията, но влиза в конфликт с ръководството и през декември 2007 г. е изключен. През 2003 г. става съучредител на национал-демократичното движение „Народ", като неведнъж подчертава в своите интервюта, че е „нормален руски националист". Участва в националистически манифестации, организирани от „Руски марш" [5], тъй като смята, че в Русия съществуват проблеми, свързани с кавказките и централноазиатските народи. Навални подкрепя движението „Стига сме хранили Кавказ" („Хватить кормить Кавказ").

В статиите си Навални определя предстоящите задачи на опозицията така: да се бори за задължително и честно изпълнение на всички закони в страната и за приемането на нов наказателен кодекс, нов закон за изборите, закон за борба с дискриминацията; да настоява за провеждане на съдебна реформа; да води борба с корупцията; да иска установяване на контрол над властта; за въвеждане на ново екологично законодателство. Основната икономическа задача на опозицията според него е борбата с корупцията. Но както отбелязва директорът на европейските програми от „Центъра за изследвания на постиндустриалното общество" Екатерина Кузнецова, предлаганият от Навални план за борба с корупцията не може да се представя като програма, защото това е борба против нещо нередно в икономиката, а не е борба за позитивни промени в икономическото развитие на страната [6].

През ноември 2011 г. представители на неформалната опозиция дори убеждават Навални да се кандидатира за президент. Но за момента той не проявява желание да влиза в голямата политика. Навални признава, че има привърженици, които споделят неговите идеи и мнения, но илюзии относно своята популярност той няма – в страната го познават 6%, в Москва – 15%. След участието му в митингите през зимните месеци на 2011–2012 г., за него започва да се говори като за перспективен политик.

Сергей Удалцов (35-годишен) е ляворадикален политически деец, организатор на лявото движение. По образование е юрист. През 1998 г. организира и оглавява движение „Авангард на червената младеж" (АКМ), което се създава като младежко крило на движение „Трудова Русия". През 2002–2003 г. е член на ЦК на партията „Комунисти на Трудовата Русия". През 2004–2007 г. преминава в КПСС и е избран за член на ЦК на КПСС. АКМ става младежка организация на КПСС. От 2006 г. участва в създаването на движението „Ляв фронт". След официалното му учредяване през октомври 2008 г. е избран за член на Съвета и на Изпълнителния комитет на организацията. От ноември 2009 г. е съпредседател и на Организационния комитет на политическата партия „Руски обединен трудов фронт" (РОТФронт). От февруари 2010 г. е член на ЦК и на Политическия съвет на тази партия. Удалцов придобива широка популярност по време на митингите през декември на 2011–март 2012 г. като координатор на „Ляв

фронт". Някои от неформалите виждат в него приемник на Генадий Зюганов. Привърженици на тази идея има и в КПРФ. Засега КПРФ поддържа исканията на „Ляв фронт", но не участва в уличните манифестации.

Сред активните организатори и участници в митингите е членът на Бюрото на Федералния политически съвет на „Солидарност" Иля Яшин (28 г.). Политолог, завършил Международния независим еколого-политологически университет, през 2005 г. защитава дипломна работа на тема „Технологии за организирането на протеста в съвременна Русия", която става основа на издадената от него брошура „Уличен протест". През 2000 г. влиза в „Яблоко", година по-късно оглавява московското поделение на младежката организация на „Яблоко", през март 2005 г. става лидер на общоруското движение „Младежко Яблоко". През с.г. става инициатор за създаването на коалиционното движение „Отбрана" и влиза в състава на неговия координационен съвет. От ноември 2006 г. е лидер на младежкото движение „ДА!". През декември 2008 г., на учредителния конгрес на новото опозиционно движение „Солидарност", е избран в ръководството му. Няколко дена след това е изключен от „Яблоко", тъй като дейността на „Солидарност" противоречи на политическата платформа на „Яблоко". Участник е в т.нар. марши и в други протестни акции. През февруари 2011 г. е избран за един от съпредседателите на московското поделение на „ПАРНАС".

Евгения Чирикова (35 г.) е инженер по образование, предприемач, съсобственичка на компаниите „ЕЗОП" („Електроенергетика и защита от аварии „ и „Елнар–Сервиз"). Тя е ръководителка на движението „Екологична защита на Московска област" („Экологическая оборона Московской области") и на нерегистрираното „Движение в защита на Химкинската гора". Инициатор е на акции в защита на Химкинската гора и на горите в районите на Солнечногорск, Опалиха, Балашиха, Подпушкино, Дубки, Троицк, Бутово и др. във връзка с реализацията на проекти за трасето Москва–Санкт-Петербург и на Централния автомобилен пътен пръстен (Централая кольцевая автомобильная дорога – ЦКАД), който ще минава на 25–80 км от Московския автомобилен пътен пръстен (Московская кольцевая автомобильная дорога – МКАД).

От по-известните вече политици активно действа Владимир Рижков (45 г.) – политик, политолог, историк, депутат в Държавната дума (1993–1999, 2003–2007). През 1993–1995 г. е член на ръководството на партията „Демократически избор за Русия". През 1995 г. я напуска и влиза в ръководството на движението „Нашият дом–Русия". През ноември 2005 г. оглавява общественото движение „Избор за Русия". През септември 2010 г. заедно с Б. Немцов, М. Касянов, Вл. Милов е начело на коалицията „За Русия без произвол и корупция", която през декември с.г. е преобразувана в „Партия на народната свобода" (ПАРНАС). През юни 2011 г. МП отказва регистра-

ция на партията. През септември 2010 г. Рижков влиза в организационния комитет на движението „Русия, напред!" (лидер Генадий Гудков). Той е и един от съставителите на доклада „Путин. Корупция", издаден от „ПАРНАС" през пролетта на 2011 г. Организира и ръководи на митинги.

Неформалната опозиция като цяло не обича хора, участвали във власта. Претенциите към Б. Немцов, В. Рижков и М. Касянов са заради тяхното участие във властта през 90-те години на XX в., но ги приема. Обединява ги искането за честни избори и стремежът за масовизиране на движението. В този контекст е интересен случаят с Алексей Кудрин. След отстраняването му през септември 2011 г. от поста министър на финансите Кудрин търси контакти с опозицията. В края на декември, преди насрочения за 24 декември митинг, той заявява (в сайта на „Комерсант"), че митингите на опозицията са опит на гражданското общество да съобщи на властта своето несъгласие с резултатите от изборите, както и убеждението си, че е възможно да бъде реализиран сценарият за спокойна, ненасилствена трансформация на политическата система и на цялата държава към демокрация. Той подкрепя искането на опозицията за нови избори за Държавната дума, но не е съгласен с настояването ѝ за оставка на Владимир Путин. Кудрин предлага услугите си да съдейства за диалог между протестиращите и властта и по своя инициатива четири пъти посещава Кремъл, но мисията му остава неуспешна. На митинга на проспект „А. Сахаров" Ал. Кудрин е освиркан, въпреки че от сцената призовава към предсрочни парламентарни избори и заявява, че подкрепя борбата за честни избори и за смяната на Владимир Чуров като председател на ЦИК, за промени в закона за партиите, за отсрочване на президентските избори и тяхното провеждане след приемане на нови закони [7].

Опозиционните митинги посещава и единственият непартиен кандидат за президент Михаил Прохоров – един от най-богатите хора в Русия, бизнесмен и политик. През юни 2011 г., в навечерието на парламентарните избори, той поема ръководството на партията „Правое дело", но няколко седмици по-късно я напуска. Предизборната му програма под название „Истинско бъдеще" поставя в центъра на вниманието човека с всичките му права. Прохоров обещава да гарантира свобода на медиите, предсрочно разпускане на Държавната дума, намаляване на бариерата за влизане в Държавната дума до 3%, забрана президентът и губернаторите да бъдат избирани повече от два мандата. Във външната политика предлага Русия да се ориентира към обединяване с Европа в единен геоикономически център с общо икономическо и визово пространство[8]. Прохоров не е съгласен с лозунга на неформалите „Русия без Путин". Според него Путин има заслуги, особено през първите години на управлението си, когато обединява страната, а доходите на хората нарастват. Той е за Русия с Вл. Путин, Б. Акунин, А. Навални [9].

През декември 2011–март 2012 г. опозицията организира няколко големи митинга. На 5 декември, деня след изборите за Дума, „Солидарност" провежда митинг на булевард „Чистопрудни", където заявява несъгласието си с резултатите от парламентарните избори и обвинява властите в мащабни фалшификации, в „кражба" на гласове в полза на правителствената „Единна Русия". На 10 декември опозицията провежда митинг на „Блатния площад", на 24 декември – на проспект „Андрей Сахаров", на 4 февруари – шествие по ул. „Якиманка" и митинг на „Блатния площад". Основният лозунг на митингите е „За честни избори". Характерното за тези митинги е, че участващите в тях със своето поведение по време на манифестациите, в интервютата, които дават, в блоговете си подчертават мирния характер на своите прояви.

Организаторите на протестите успяват да се справят с организационните задачи и със символиката на митингите. Действа се на принципа всеки участник да привлече други („кажи на петимата"). Организират се конкурси за плакати и протестни инсталации и по този начин се стимулират хората да дадат своя принос в общото движение. Младите образовани и творчески жители на двете столици в този смисъл са благодатна среда за подобна политика (62% от участниците са 18–44-годишни, а 70% са с висше образование). Но привличането на приятели и познати ограничава социалния състав на митингите. Останалите социални слоеве практически не вземат участие.

Друг вид агитация е „агитранспорът". На 12 февруари от Москва за Нижни Новгород, Перм, Екатеринбург, Омск, Новосибирск и Иркутск тръгва агитационен влак, в който пътуват певци, писатели, активисти от „Лига на избирателите", Немцов, Рижков, Удалцов и група „Съпротива – стрийт-арт", чиято цел е да организират срещи с избиратели, студенти, активисти, като помогнат за „самоорганизирането" на опозиционните групи.

Участващите в опозиционните митинги, организации и хора са привърженици на различни идеологии. Колоните им се движат под червени, бяло-жълто-черни, либерални (сини, лилави) знамена и под знамената на Руската федерация (общогражданска колона). Невинаги има разбирателство между участващата в митингите многохилядна публика и изказващите се от трибуната водачи на неформалните организации и партии. Лидерите на неформалните организации нямат единно мнение нито по отношение на официалните политически партии, нито по отношение на либералната опозиция. Това пречи както на обединяването помежду им, така и на взаимодействието с излезлите на улицата граждани, което не позволява на зараждащото се движение да се развие, да се създаде политическа

организация с един лидер и да се изработи ясна програма, отговаряща на интересите на всички опозиционно настроени граждани. Вместо това лидерите концентрират усилията си върху формиране на координационни структури и приемат изпълнени с общи фрази документи [10].

За програма максимум се приемат исканията, издигани в резолюциите на митингите: незабавно освобождаване на всички политически затворници, отмяна на фалшифицираните избори за Държавна дума, оставка на председателя на ЦИК Чуров, наказване на виновниците за фалшификациите. Настоява се за регистриране на опозиционните партии, за провеждане на предсрочни избори за Думата, за изработване на комплексна и широка политическа реформа. Но както признава В. Рижков, участниците в протестното движение нямат единно мнение относно политическата реформа. Консенсус има по въпроса за регистрацията на партиите, за новия ред, по който трябва да се формират избирателните комисии, за спирането на политическите репресии, за свободното участие в изборите на всички желаещи кандидати. Но мненията по темата „парламентарна или президентска република" и по пълномощията на президента се различават. Според Рижков на Русия е нужна конституционна реформа, ограничаваща срока на президентската власт до два мандата по четири години и на президентските пълномощия. Президентът не трябва да има право да назначава съдиите в каквито и да било съдебни инстанции, нито да назначава 1/3 от Централната избирателна комисия. Правителството трябва да се формира от парламентарното мнозинство съгласно изборните резултати и да се разпуска от Думата. Социално-икономическата политика да е прерогатив на партиите, спечелили изборите. В пълномощията на президента трябва да останат външната политика, сигурността, отбраната и МВР, както и правото да назначава служебно правителство до провеждането на новите парламентарни избори [11].

Като реакция на непримиримата позиция на хората, излезли на „Болотная площад", „Якиманка", „Сахаров" в Москва, на „Пионерския площад" в Петербург и в други градове трябва да се разглеждат декемврийските инициативи на президента Медведев за реформи в избирателното законодателство: връщане към прекия избор на губернатори, опростяване на регистрация на политическите партии, намаляване броя на подписите, необходими за издигане на кандидати за президент и за депутати и др. Масовите протести наложиха осъществяването на идеята за политическа реформа да започне незабавно.

В края на януари 2012 г. властите правят опит да преговарят с неформалната опозиция. „Единна Русия" насрочва за 27 януари крупна маса „Открита трибуна: честни избори" и кани всички опозиционни сили да вземат участие в нея, за да *„започне публичен диалог и да се изясни какво*

трябва да правят законодателите, политиците и институциите на гражданското общество, за да върнат доверието на гражданите към изборите". Лидерите на неформалната опозиция не се отзовават на поканата, а присъстващият на заседанието журналист Максим Шевченко [12] предлага да се внесат поправки в конституцията, които да засилят пълномощията на парламента, да се разследват резултатите от парламентарните избори на 4 декември и да се предоставят извънредни пълномощия на Държавната дума за наблюдение над президентските избори. Поканеният персонално Борис Надеждин – политик, депутат в Държавната дума (1999–2003) от „Съюза на десните сили" и член на политическия съвет на движението „Нова сила" на Сергей Кириенко, предлага да се разследват като наказателни всички дела по жалбите на опозицията за нарушаване на изборния процес, да се отстрани от поста председател на ЦИК Вл. Чуров, а избраната Държавна дума да се разпусне след една година [13].

На 20 февруари Медведев успява да проведе среща с представители на нерегистрираните партии. Присъстват съпредседателите на ПАРНАС Б. Немцов и В. Рижков; председателят на „Партията за възраждане на Русия" Генадий Селезньов, председателят на федералния съвет на „Партията на делото" („Партия дела") Константин Бабкин, председателят на Народната партия „За жените на Русия" Галина Хавраева, съпредседателят на партията „За нашата Родина" Михаил Лермонтов, председателят на руската екологическа партия „Зелени" Анатолий Панфилов, председателят на движението „Руски общонароден съюз" Сергей Бабурин, секретар-координаторът на партията „Руски обединен трудов фронт" Сергей Удалцов. Повечето участници в срещата проявяват лоялност към инициативите на Медведев. Обсъжда се въпросът за целесъобразността на президентския филтър за допускане на кандидат-президентите за участие в изборите. Участниците в срещата предават на президента списък на политическите затворници. Той, от своя страна, обещава да проучи дали е спазен (нарушен) законът и имало ли е политически мотиви при произнасянето на присъдата. Медведев обещава на Рижков да изясни защо не е била регистрирана оглавената от него „Републиканска партия на Русия". Президентът заявява, че ще направи необходимото преди края на мандата му да бъдат приети предложените от него четири закона за реформиране на политическата система: за избиране на губернаторите; за избиране на депутатите в Думата, за премахване на бариерите при регистрацията на кандидатите за президент и за опростяване на процедурата за регистриране на партиите. Участниците в срещата се съгласяват да участват в работна група по доработване на президентските законопроекти. Утвърден е график за работа над тези закони, които да бъдат утвърдени в Съвета на федерацията и подписани от президента до средата на април.

В. Рижков и други представители на опозицията изпращат в тази работна група повече от 30 конкретни поправки, забележки и предложения. Те са поканени в Думата при обсъждането на първо четене на внесения от Д. Медведев законопроект за политическите партии.

Сергей Удалцов остава недоволен от срещата, тъй като президентът не приема неговите предложения: за отсрочване на президентските избори, за предсрочни избори за Държавна дума, за освобождаване на всички политически затворници. Алексей Навални, който не участва в срещата с президента, й дава крайно негативна оценка като част от предизборната стратегия на „Единна Русия", която държи всичко да е под неин контрол. Предложенията на Медведев той оценява като половинчати [14]. В. Рижков и С. Удалцов също са на мнение, че предложеният от Медведев проект на политическа реформа е непълен: не засяга важни проблеми като свободата на словото, системата на репресии, преследването на опозицията, законите за референдума, за федерализма, за местното самоуправление, за разширяване на пълномощията на парламента и за ограничаване на президентските, за сроковете на пълномощията на президента. Не отричат обаче, че проектът все пак е крачка напред и трябва да се подкрепя.

На 5 март президентът Медведев подписва редица документи, подготвени въз основа на постигнатите на срещата договорености. На Генералната прокуратура е поръчано да провери законността на присъдите на 32-ма затворници, в това число и на екс-ръководителя на нефтения холдинг „ЮКОС" Михаил Ходорковски. В срок до 15 март кремълската администрация се задължава да подготви предложения за политическата реформа в страната, провеждана по инициатива на Медведев; Министерството на правосъдието да предостави информация за причините, поради които през юни 2011 г. е отказана регистрация на „Партията за народна свобода" (ПАРНАС), ръководена от Вл. Рижков, Б. Немцов, М. Касянов и Вл. Милов.

Отново на 5 март министър-председателят В. Путин поръчва на вицепремиера Игор Сечин да подготви предложения за наказателна отговорност за длъжностни лица от държавните компании за укриване или даване на погрешна информация за своята дейност. Няколко дни по-късно Путин обещава да намали броя на колите със специална сигнализация. На 15 март президентът Медведев провежда среща с представители на президентския Съвет за развитие на гражданското общество и за правата на човека по въпросите на екологията, на която е решено да се създаде Екологичен кодекс на РФ [15].

Ръководителите на неформалните организации оценяват действията на Медведев и Путин като *„желание да се успокои обществото"*, *„да се реализират исканията, които са огласени на масовите митинги" [16]*. Според тях масовите мирни акции трябва да продължат, докато исканията на опозицията не се изпълнят напълно. Още на 7 март „Лигата на избирателите" разпространява меморандум, в който заявява, че не признава резултатите от президентските избори, че на *„4 март е нанесено оскърбление на гражданското общество в Русия, дискредитирани са институциите на руското президентство, на руската избирателна система и на държавна власт на Руската федерация като цяло"*. В края на март С. Удалцов, Б. Немцов и В. Рижков излизат от комисията по подготовка на политическата реформа. Те отказват участие и в насрочената за 2 април нова среща на Д. Медведев с представители на неформалната опозиция [17], въпреки че законопроектът за либерализиране на създаването и дейността на политическите партии е окончателно приет от Думата (с 16 поправки на опозицията) на 23 март и е в сила от 5 април [18], а законът за избор на губернатори чрез преки избори е минал на първо четене и се очаква той и други законопроекти за реформиране на избирателното право, да бъдат приет преди Медведев да напусне поста си.

Неформалното движение успява да създаде нова атмосфера в Русия и да даде тласък за политическите промени в обществото, но не превръща президентската кампания в сериозна дискусия за бъдещото развитие на страната. Основни теми на избирателната кампания стават разговорите за Путин, за избирателната система в Русия и за легитимността на новоизбраните парламент и президент. Не е широко дискутирана дори програмата на кандидата за президент В. Путин, публикувана като седем статии във вестниците.

Неформалната опозиция, въпреки благоприятните условия за организационно и програмно оформяне, не успява да привлече широки маси в своите организации. Декларираните на проспект „Сахаров" и на „Блатния площад" цели на протестните акции са нереалистични. От самото начало е ясно, че резултатите от парламентарните избори няма да бъдат отменени, а президентските избори ще бъдат признати. А и самият Путин, предвид неговия политически капацитет, няма конкурент на изборите. Прозрачните урни и възможността гласуването да се наблюдава чрез уеб-камери лишават опозицията от възможността да критикува организацията на избирателната кампания. След 4 март броят на манифестиращите рязко спада. Събитията на „Пушкинския площад" на 5 март, когато след 21 ч., въпреки призивите на Удалцов към своите привърженици да не напускат площада, те се разпръсват, прекъсват практиката за провеждане на мирни митинги. Призивът към участниците да останат „на барикадите" ги изненада неприятно и не можеше да не намали активността на протестите. Митингите губят популярност. Проведеният на 10 март на „Новия Арбат" митинг на неформалната опозиция събира едва 10–20 хиляди протестиращи, вместо предвижданите 50 хиляди. Въпреки очакванията организаторите не предлагат

и план за развитие на движението. Лозунгът „За нови избори", издигнат вместо „За честни избори", също не събужда емоции. След победата на Путин с толкова висок резултат (63,6%) никой няма сериозно намерение да го оспорва. Новата система за контрол на гласуването дава възможност да се прецени, че размерът на фалшификациите не може да повлияе върху резултатите от изборите. „Избирателната лига" след собственото преброяване на гласовете признава, че Путин е спечелил с повече от половината гласове. Същото заявява и асоциацията „Глас" („Голос").

Организационният комитет „За честни избори" засега няма намерение да променя тактиката на протестните действия въпреки мнението, че начинът, по който се организират протестите до 4 март, е изчерпан. С. Удалцов заявява, че кампанията за честни избори се трансформира в кампания за честна власт и честна икономика, а опозицията издига нов основен лозунг: „За честна власт, за Русия без Путин". Неформалите засилват противопоставянето си на властта: Удалцов и Навални обявяват, че повече не смятат за нужно да съгласуват своите прояви с местните власти. В Москва и Санкт-Петербург неформалната опозиция продължава да се събира на митинги всяка събота. От 15 април започва „Седмицата на белите акции", по време на която ще се организират крълги маси, пресконференции, политически дебати, концерти и др., на които хората ще определят кои са най-ефективните начини за мирна борба в дадения момент (нещо като „краудсорсинг", когато голяма група от хора работят над някаква обществена задача). За 6 май в навечерието на инаугурацията на Вл. Путин е предвидена най-голямата и мащабна акция – „Народен марш" („марш на милионите"), която не изключва и варианта „маршът" ще продължи до сутринта на 7 май и на един от централните площади да се срещне с процесията по инагурцията [19].

Според последните данни на Московския социологически институт Левада–Център резултатите на проучванията не са в полза на опозицията: 46% от гражданите са против всякакви митинги, както пропутински, така и антипутински (за сравнение в началото на януари повечето са били за митинги); властта е по-спокойна, след като изборите минават нормално; успокоено е и обществото, така че на митингите в началото на май хора ще излязат, но не стотици хиляди, както разчита опозицията [20]. За средната класа митингите не са самоцел. Хората от тази прослойка се нуждаят от партии, които да изразяват техните интереси в легални обществено-политически организации. Неформалната опозиция обаче не бърза да създава партии, което изисква всекидневна организаторска работа и постоянна борба с политическия противник опонент. Неформалите предпочитат да водят борба чрез пикети.

При сегашния слаб рейтинг на неформалната опозиция надеждата, че в близко време (след 1–2 години) тя ще премине бариерата и ще получи мандати в парламента, са съмнителни. Възможностите за лесна регистрация на политическите партии ще доведат до раздробяване на нейните сили, както впрочем и на основните политически сили. Кои от тях ще могат да се развият и да получат подкрепата на обществото също е въпрос, на който ще отговори бъдещето. Възможно е обединяване на някои неформални движения със съществуващите политически партии. Вече се наблюдава разделение в средата на неформалната опозиция. Част от нея продължава да заема непримирима позиция по отношение на властта (С. Удалцов, Б. Немцов, В. Рижков), но някои от известните лидери (Анатолий Панфилов на „Зелените", Андрей Богданов на бившата „Демократическата партия на Русия"), както и новите политически обединения („Алианс на зелените – Народна партия" на Олег Митвол) не се отказват от контакти с властите [21].

За участниците в митингите, получили в руската преса название „недоволни граждани", руските социолози и политолози предвиждат три варианта на развитие. Част от тях ще признае законността на победата на Путин и се връща към своите всекидневни задължения, поне до следващите избори или други политически борби срещу „системата". Протестиращите, които решат да продължат политическата борба, за да постигнат своите цели, но не чрез улични битки, ще създадат свои политически партии. А ще останат и такива, които ще продължат уличните боеве [22].

Някои от участниците в протестните митинги вече са определили как ще се включат в реформирането на гражданското общество. А. Кудрин обяви създаването на „Комитет за граждански инициативи", в чийто състав влизат обществени дейци, журналисти, експерти. Комитетът ще се занимава с разработване на закони и нормативни актове („Справедлив съд", „Училище за местното самоуправление", „Открит бюджет", „Прозрачна полиция", „Гражданска солидарност", „Здравеопазване за всички"), които ще помагат на властта да коригира своя курс [23].

М. Прохоров, който е на трето място в президентската надпревара (7,98%), създава нова политическа партия. След успешния дебют на президентските избори Прохоров ще представлява интерес не само за част от опозицията , но и за властта. Чрез него тя може да поиска подкрепата на активната и образована част на населението. Путин демонстрира интерес към него и му обещава помощ в организирането на партията [24]. За бъдещия президент е важно да има достатъчно надежден съюзник, подкрепян от активни социални слоеве. Той предполага, че т.нар. креативна класа, уморена от застоя и корупцията и искаща промяна, участвала в митингите на опозицията, вероятно ще се обедини именно около Прохоров [25].

Основната задача на новоизбраното ръководство на Русия в близките години е да направи възможното за политическото и икономическото развитие на Русия, за формирането на сериозна, политически грамотна опозиция, готова и на компромиси. Уличните протести, както показва опитът на демократичния Запад, няма да изчезнат. На бъдещото руско ръководство и на обществото ще се наложи да свикват с тях.

БЕЛЕЖКИ

[1] 13-ти световен шампион по шахмат. През 2005 г. се отказва от шахмата и се отдава на обществено-политическа дейност в Русия. Създава опозиционното движение „Обединен граждански фронт" с цел да работи за запазването на изборната демокрация в Русия.

[2] В миналото председател на Върховния съвет на СССР (1990–1991), депутат в Държавната дума от прекратилата своята дейност партия „Родина" (1992–2007), зам. председател на Държавната дума (януари 1996–януари 2000 г. и март 2004–декември 2007 г.).

[3] От руски дума „пала" („трион").

[4] Публикуват се снимки на повредени пътища с посочване на мястото, пишат се жалби до Държавната инспекция за осигуряване сигурността на движение по пътищата (ГИБДД) на МВР на РФ. В случай че след 37 дена жалбата не е разгледана, се изпраща писмо до прокуратурата.

[5] Движението обединява няколко националистически организации: „Движение против нелегалната имиграция", „Евразийски младежки съюз", „Народен съюз", Национално-държавна партия на Русия", Национално-патриотичен фонд „Памет", „Русняците", „Руски общонационален съюз", „Славянски съюз", „Съюз на руския народ". Всяка година те организират митинг за права на етническите русняци.

[6] Независимая газета, 12 марта 2012 г.

[7] Независимая газета, 19 января 2012.

[8] http://bulgarian.ruvr.ru/2012/01/20/64290859.html

[9] http://inosmi.ru/politic/20120131/184459550-print.html

[10] Московские новости, 3 април 2012 г.

[11] http://www.rosbalt.ru/politrally/2012/02/24/949681.html

[12] Водещ на „Първи канал", бивш член на Обществената палата на РФ.

[13] http://ria.ru/politics/20120125/548289819-print.html

[14] http://osradio.ru/hronika_dnia/print:page,1,35112-predlozhenija-medvedev...

[15] Московские новости, 15 март 2012.

[16] http://www. Utro.ru/main. 05.03.2012;
http://www.vedomosti.ru/politics/print/2012/03/05/1525141

[17] http://www.gazeta.ru/politics/2012046O2_kz_4117837.shtlm

[18] Според новия закон политическата партия трябва да наброява не по-малко от 500 души (по предишния закон – 50 000); отменя се искането за минималния брой на членовете на партията в нейните регионални поделения, които трябва да бъдат създадени в не по-малко от половината субекти на РФ.

[19] Независимая газета, 19 марта 2012, 6 апреля 2012; Московские новости, 24 марта 2012.

[20] Независимая газета, 5 апреля 2012 г.

[21] http://www.gazeta.ru/politiks/2012/04/02_kz_4117837.shtml

[22] Независимая газета, 15 марта 2012 г.

[23] Московские новости, 5 апреля 2012 г.; Независимая газета, 6 апреля 2012 г.

[24] Московские новости, 5 марта 2012 г.

[25] http://utro.ru/peredovica/06/03/2012

Илияна Марчева

СРЕДНАТА КЛАСА И ПУТИН

1. За кого бе средната класа в предизборния маратон декември 2011–март 2012 г?

Повод за статията ми дадоха различните интерпретации на това кои обществени сили подкрепят протестите срещу фалшификациите на парламентарните избори през декември 2011 г. в Русия като генерална репетиция за президентските през 2012 г. От една страна, в предаването „Итоги года" на телевизионния канал „Россия" московските протести бяха наречени „Ситый бунт"/Бунтът на ситите". Имаха се предвид най-образованите и най-успешните, столични представители на средните слоеве [1]. В западната интерпретация тези средни слоеве добиха характеристики на „самосъздали се" (т.е. без намесата на властта) най-образовани, най-успешни градски жители в Русия, а не само в Москва [2].

От друга страна, попаднах на статия със заглавие „Средната класа е едва ли не опора на вертикала на властта"[3]. Тезите, че средната класа – т.е. ситите, са против Путин и че напротив – ситите подкрепят Путин, ме накара да потърся данни и коментари за състоянието на съвременното руско общество и да си задам следните въпроси: Подкрепя ли средната класа Путин, кои точно средни слоеве и защо? Кои слоеве от средна класа са против и защо? И доколко новият президентски мандат на Путин ще оправдае тази подкрепа или ще я опровергае. Предлаганите отговори са направени на базата на интервюта и аналитични статии от руската и българската преса, телевизия и радио, достъпни чрез интернет.

2. Що е това средна класа?

Посочените по-горе въпроси ме отведоха до самото понятие „средна класа". Оказа се, че за него има толкова много определения в социологията, че едва ли не това понятие е едно от основополагащите и оправдаващите съществуването на тази научна дисциплина. Шеговито казано, изглежда, че ако жените са измислили модата, то социолозите – понятието „средна класа". То обозначава хората, които не са нито бедни, нито богати за дадено общество и епоха.

Но критериите кой влиза в този неоднороден сегмент (открояват се висша средна класа, средна средна класа и висша средна класа), се менят през вековете, не са еднакви те и в съвременната епоха. Нещо повече, нарастването на средната класа през XX век се свързва с ак-